

УДК: 378.091.21-051:005.34

УПРАВЛІНСЬКА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА ВИШУ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

кандидат педагогічних наук, Ростовська В. І.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна, Харків

У статті обґрунтовано зв'язок між рівнем управлінської культури викладача вишу та результативністю його педагогічної діяльності. Здійснено огляд наукових джерел у цьому напрямку. Наголошено, що педагогічна діяльність викладача вищого навчального закладу по суті є управлінською, а управлінська культура є цілісною властивістю його особистості й спрямована на досягнення навчально-виховної мети. Висловлено думку, що формування професійно підготовленої та зрілої особистості студента перебуває в прямій залежності від рівня компетентності викладача та його здатності вирішувати професійні завдання у процесі педагогічної діяльності.

Ключові слова: культура, управління, управлінська культура, педагогічна діяльність, викладач вищого навчального закладу, результативність.

кандидат педагогических наук, Ростовская В. И. Управленческая культура преподавателя ВУЗа как важный фактор результативности педагогической деятельности / Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды, Украина, Харьков

В статье обоснована связь между уровнем управленческой культуры преподавателя ВУЗа и результативностью его педагогической деятельности. Выполнен обзор научных источников в этом направлении. Отмечено, что педагогическая деятельность преподавателя высшего учебного заведения по сути является управленческой, а управленческая культура является целостным свойством личности преподавателя и направлена на достижение учебно-воспитательной цели. Высказано мнение, что формирование профессионально подготовленной и зрелой личности студента находится в прямой зависимости от уровня компетентности преподавателя и его способности решать профессиональные задачи в процессе педагогической деятельности.

Ключевые слова: культура, управление, управленческая культура, педагогическая деятельность, преподаватель высшего учебного заведения, результативность.

Ph. D., Rostovska V. I. Management culture of the teacher of higher educational institutions as an important factor of efficiency of pedagogical activity / Kharkiv National Pedagogical University named after G.Skovoroda, Kharkov, Ukraine.

The article explains the relationship between the level of management culture of high school teacher and the impact of its educational activities. There is a review of scientific sources in this direction. It is noted that the pedagogical activity of teacher of higher educational institution is essentially administrative, and managerial culture is a holistic property of the individual teacher and are aimed at achieving educational goals. Suggested that the formation of professionally trained and Mature student's personality is in direct proportion to the level of competence of the teacher to solve professional problems by implementing educational activities.

Keywords: culture, management, management culture, pedagogical activity, teacher higher education institution, effectiveness.

Вступ. Суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, суттєво впливають на діючу систему освіти й зумовлюють необхідність оволодіння педагогами навчальних закладів управлінською культурою. Проблема сформованості управлінської культури педагогів пов'язана з потребою у професійно-підготовлених фахівцях, які здатні ефективно працювати в сучасних умовах, підвищувати результативність навчально-виховного процесу. Сьогодні все більше викладачів усвідомлено виконують професійну роль менеджера навчально-виховного процесу, і це спонукає їх до пошуку шляхів удосконалення власної управлінської культури.

Значущість управлінської культури педагога полягає в ефективній реалізації принципів та методів, застосуванні доцільних організаційних форм і технологічних прийомів управління освітнім процесом, що, безумовно, не може не вплинути на його результативність.

У зв'язку з цим дослідження ролі управлінської культури викладача вищого навчального закладу в забезпеченні результативності навчально-виховного процесу є актуальним в умовах реформування освітньої галузі.

У психолого-педагогічній літературі накопичено чималий досвід з вивчення питання управлінської культури викладача. Управлінські аспекти цього феномену розглянуто в роботах О. Анісімова, Ю. Бабанського, В. Бондаря, Ю. Васильєва, П. Керженцева, Ю. Кулюткіна, І. Підласого, Н. Тализіної, Н. Хміля, Є. Хрикова, В. Якуніна; основам педагогічного менеджменту й самоменеджменту присвячені праці Н. Коломинського, М. Приходька, В. Симонова, В. Луначека; проблеми формування управлінської культури педагогів висвітлено в роботах В. Бондаря, В. Загвязинського, В. Сластьоніна, М. Поташніка, В. Пікельної, Т. Шамової; питання результативності навчально-виховного процесу знайшли відображення в працях В. Беспалька, Л. Даниленко, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової, В. Маслова та інших

Проте, незважаючи на широке висвітлення науковцями управлінських аспектів у діяльності викладача вищого навчального закладу, питання

зв'язку його управлінської культури з результативністю навчально-виховного процесу потребує подальшого вивчення.

Метою статті є висвітлення ролі управлінської культури викладача в забезпеченні результативності його педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Усвідомлення сутності дефініції «управлінська культура викладача вищого навчального закладу» потребує аналізу наукових джерел щодо понять «управління» та «культура». Феномен «культура» охоплює надзвичайно багате, різноманітне явище. Культура властива будь-якій формі людського існування як засіб організації людської життєдіяльності. Вона відіграє важливу роль у житті людства, бо є засобом узагальнення, збереження та передавання людського досвіду. Розуміння терміна «культура» залишається багатозначним, і єдиного загальноприйнятого визначення зараз не існує. У тлумачному словнику сучасної української мови поняття «культура» розглянуто як сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом його історії; те, що створюється для задоволення духовних потреб людини; освіченість, вихованість; рівень, ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності [19, с.339].

Культура є специфічним способом організації та розвитку людської життєдіяльності, який відображено в продуктах матеріальної та духовної праці, в системі соціальних норм і засад, духовних цінностей, у сукупності ставлень людей до природи, між собою і до самих себе [1, с.19].

Поняття «культура» можна тлумачити у широкому значенні – як рівень розвитку суспільства або історичної епохи – та у вузькому значенні – як сферу духовного життя людей.

Культура – це специфічна форма об'єднання людей і формування духовної свідомості окремої особи. Специфіка культури відбивається в тому, що вона (культура) свідчить, якою мірою людина стала для себе та інших людиною, як вона відчуває та усвідомлює себе такою [8, с.8].

В аксіологічному аспекті культура – це сукупність досягнутих у процесі освоєння світу матеріальних і духовних цінностей, а в гуманістичному – найважливіший чинник духовного розвитку людини, вияву її творчих здібностей [15, с.431].

У динамічному аспекті культуру трактують як засіб організації діяльності та взаємодії, а в статичному – матеріальні та духовні цінності. Науковці наголошують, що, окрім динамічності та статичності, поняття «культура» торкається як внутрішніх аспектів існування людини – її цінностей та духовного життя, так і зовнішніх – матеріальних і духовних досягнень суспільства [17, с.7]. Отже, культура – динамічна система, що може розвиватися та змінюватися.

Основні характеристики культури, її особливості не можна розглядати поза її співвідношенням з практичною діяльністю людини. Культура кожного виду професійної діяльності має певну специфіку та своє призначення, що особливо проявляється в управлінській культурі [18, с.296].

Необхідність в управлінській діяльності виникає одразу, коли люди об'єднуються заради досягнення спільної мети.

О. Орлов дає трактування процесу управління як процесу впливу суб'єкта на об'єкт з метою переведення його у новий якісний стан для підтримки у визначеному режимі [10, с.7].

Управління – це систематичний цілеспрямований вплив керівника (менеджера, командира, начальника, директора) на загальну систему або на окремі складові пізнання та цілеспрямованого застосування об'єктивних закономірностей, принципів, методів і засобів управління в інтересах забезпечення її оптимального функціонування і розвитку, досягнення поставлених управлінських цілей [18, с.294].

Таким чином, більшість дослідників визначають управління як систему цілеспрямованих впливів на керований об'єкт для досягнення певного результату.

Управління виникає в тих системах, які характеризуються складністю та динамічністю. Для усунення негативних результатів впливів різних факторів на систему та для забезпечення функціонування та розвитку виникає необхідність в управлінні. Саме управління необхідне для оптимізації діяльності та упорядкування процесів та стану систем.

В управлінській діяльності виявляється управлінська культура суб'єкта управління, яка є складовою загальнолюдської культури і безпосередньою формою реалізації загальнолюдських надбань в управлінській сфері [18, с.294].

У сучасній науково-педагогічній літературі поняття «управлінська культура» визначають як категорію, що являє собою синтез психолого-педагогічних переконань і майстерності, загального розвитку і управлінсько-педагогічних якостей, управлінської етики і системи багатогранних відносин. Вона виникає і розвивається в процесі управлінсько-педагогічної діяльності. Під управлінською культурою розуміють властивість особистості, що складається з професійних і загальнокультурних знань, аналітичних організаційних контрольних умінь, а також особистісних якостей, сформованість яких забезпечує готовність до розв'язання будь-якого роду управлінських завдань [14, с.82].

Управлінську культуру розглядають як динамічне системне особистісне утворення, що охоплює цінності, спеціальні знання й уміння, особистісні якості, які забезпечують ефективність здійснення управлінської діяльності [2, с.165].

О. Сластьонін вважає, що управлінська культура людей, що працюють у сфері освіти, є частиною їх професійно-педагогічної культури [16, с. 89].

На думку В. Лозової, професійно-педагогічна культура діалектично пов'язана з усіма елементами особистісної культури: моральною, естетичною, розумовою, правовою, політичною, екологічною тощо, оскільки вона є інтегральним показником інших видів культур, їх складовою і разом з тим містить їх у собі [7, с.408].

Управлінська культура викладача вищого навчального закладу як цілісна властивість особистості проявляється у процесі професійної педагогічної діяльності; характеризує особливості свідомості, поведінки, спілкування педагога; забезпечує усвідомлення та культуродоцільність професійної діяльності; стимулює творчий розвиток педагога [4, с.12].

Педагогічна діяльність є складовою частиною педагогічної системи. У науковій літературі педагогічна система характеризується як стійкий організаційно-технологічний комплекс, що забезпечує досягнення заданої мети, й таке об'єднання елементів, яке залишається незмінним за будь-яких значних перетворень [13, с.11].

Н. Кузьміна під педагогічною системою розуміє цілісне утворення, множини взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, що підпорядковані цілям виховання і навчання молодого покоління та дорослих людей [5, с. 67].

Структурними компонентами педагогічної системи можна вважати цілі, студентів, педагогів, зміст навчальної інформації, засоби педагогічної взаємодії.

Основними функціями педагогічної системи вищого навчального закладу є: продукування, передавання, поширення знань і формування в того, хто навчається, умінь й усвідомлення необхідності навчатися протягом життя [6, с.139].

Діяльність викладача вищого навчального закладу спрямована на підготовку фахівців з вищою освітою і, у зв'язку з цим, має неабияке соціальне значення.

Функції викладача вищого навчального закладу обумовлені функціями педагогічної системи: організаторська, інформаційна, трансформаційна, орієнтовно-регулятивна, мобілізуюча [9, с.172].

Головним за значенням компонентом праці викладача вищого навчального закладу є навчально-педагогічна діяльність, що спрямована на організацію процесу навчання у вищій школі відповідно до сучасних вимог. За своїм змістом навчальна робота у вищому навчальному закладі – це частина цілеспрямованої трудової діяльності щодо підготовки фахівців з вищою освітою [12, с.201].

А. Кузьмінський визначає такі вимоги до викладача вищого навчального закладу: висока професійна компетентність, педагогічна компетентність, соціально-економічна компетентність, комунікативна компетентність, а також високий рівень загальної культури – сформований науковий світогляд, стійка система національних і загальнолюдських духовно-моральних цінностей [6, с.139-140].

Сучасне розуміння педагогічної діяльності передбачає працю дорослої людини, спрямовану на підготовку підростаючого покоління до самостійного життя та професійної реалізації. У зв'язку з цим науковці [5, с.14] розглядають викладача як організатора соціального виховного середовища та координатора його взаємодії з кожним учасником освітнього

процесу. Функції організації, регуляції та координації – головні функції в управлінні як організацією, так і навчально-виховним процесом. Отже, педагогічна діяльність за своєю сутністю є управлінською. Місце викладача вищого навчального закладу як провідного суб'єкта освітнього процесу сьогодні змістилося з безпосереднього виховання і викладання на організацію діяльності (колективної та індивідуальної) студентів. Ось чому його діяльність є основним механізмом управління розвитком колективу загалом і кожного студента зокрема.

Діяльність викладача вищого навчального закладу складається з двох взаємозалежних компонентів: знань з управління педагогічним процесом і практичних умінь та навичок з управління як такого.

Таким чином, ми вважаємо, що управлінська культура викладача вищого навчального закладу – це рівень його компетентності вирішувати професійні завдання, спрямовані на досягнення поставленої навчально-виховної мети в процесі педагогічної діяльності.

Показником педагогічної діяльності є результативність. Поняття «результативність» використовують у різних галузях науки. Воно є універсальним. Узагалі під ним розуміють досягнення (отримання) визначеного результату [11, с.672].

Дуглас Уїлмс (професор університету Британська Колумбія, Канада) розглядає результативність як рівень навченості в освітньому процесі на основі підсумкової оцінки за моделлю «вхід-вихід», обґрунтовує, що результат освіти тісно пов'язаний та перебуває в прямій залежності від компетентності викладача, яка реалізується у його професійній діяльності [3].

Ми підтримуємо таку позицію і вважаємо, що результативність педагогічної діяльності – це рівень досягнення навчально-виховної мети як співвідношення кінцевого результату із запланованим; ступінь задоволення споживачів кінцевим результатом відносно замовленого; визначення ступеня конкурентоздатності потенційних напрямів подальшого розвитку.

Як стверджує Л. Петриченко, а ми поділяємо її погляди, стратегічним завданням вищої школи є підготовка компетентного фахівця, здатного ефективно діяти за межами навчальних ситуацій, розв'язувати типові й проблемні завдання у власній професійній діяльності [12, с.206].

Отже, мірилом результативності педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу є готовність випускника до вмотивованої в майбутньому продуктивної професійної діяльності, сформованість ціннісно-особистісних орієнтирів щодо соціального, культурного й інтелектуального зростання.

Саме тому в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу необхідно розвивати в студентів навички самонавчання та виконавської дисципліни. На часі реорганізація застарілої системи діяльності вищих навчальних закладів, забезпечення розумних підходів до використання традиційних технологій навчання, розвиток творчих здібностей студентів.

Важливо спрямовувати їх розумову діяльність на усвідомлення цінності знань, виховувати вміння і навички їх самостійно здобувати, протидіяти формальному характеру їх засвоєння, порушенню взаємозв'язку знань з різних сфер науки та явищ розвитку суспільства і культури людства. Важливо забезпечити позитивні особистісні контакти студента з викладачем не як з транслятором знань, а як з успішною особистістю.

Саме рівень управлінської культури викладача вищого навчального закладу, володіння ним різноманітними способами впливу на студентів буде сприяти розширенню горизонтів їх знань, змінювати вектор викладацького впливу на освітній процес, забезпечувати організаторський та проєктувальний його зміст, формувати нову культурну учасників навчальної діяльності. Взаємовідносини зі студентами мають набути змісту партнерських, в основу яких покладено повагу та довіру до особистості студента.

Усвідомлення власної успішності як професіонала, здатного до систематичної продуктивної соціально-корисної діяльності, формує особистість викладача вищого навчального закладу як таку, що може стати прикладом для студентів та стимулюватиме їх до самовдосконалення і самореалізації.

Розглянуте вище засвідчує, що управлінська культура викладача вищого навчального закладу є важливим чинником удосконалення його професійної діяльності, яка по суті є управлінською відносно колективу студентів та окремо кожного з них, забезпечує їх стабільний розвиток і, як результат, формує фахівців, здатних якісно й результативно виконувати поставлені завдання, проявляти ініціативу, керувати, прагнути вдосконалення, брати на себе відповідальність за прийняття рішень та усвідомлення власної відповідальності за їх виконання.

Висновки. Таким чином, можна зробити такі висновки:

- управлінська культура викладача вищого навчального закладу є цілісною властивістю особистості, що характеризує особистісні якості людини, систему її цінностей, професійні знання та знання у сфері педагогічного аналізу, планування, організації, контролю й регулювання педагогічного процесу, прагнення до реалізації таких знань та постійного професійного самовдосконалення;

- педагогічна діяльність по суті є управлінською, спрямованою на студентський колектив та індивідуально на кожного з них;

- результатом діяльності викладача вищого навчального закладу є формування професійно підготовленої та соціально зрілої особистості студента, мотивованого до суспільно-корисної діяльності й особистісного зростання, яке перебуває у прямій залежності від рівня володіння викладачем управлінською культурою. Продуктивність його педагогічної діяльності характеризується тим, що він не формує знання, вміння та навички студентів, а використовує свій предмет як засіб формування особистості, її творчого мислення, уміння самостійно здобувати нові знання,

перебудовувати діяльність у нових умовах. Такий викладач переводить об'єкт навчання та виховання в суб'єкт саморуку, самоствердження.

Перспективи подальших досліджень ми пов'язуємо з аналізом проблеми розвитку управлінської культури викладача в безперервній освіті.

Література:

1. Абрамова С. Г. О понятии «организационная культура» / С. Г. Абрамова, И. А. Костенчук // Служба персонала. – 2009. – №2. – С. 18-22.
2. Губа А. В. Теоретично-методичні засади формування управлінської культури вчителя – майбутнього менеджера освіти: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Губа А.В. – Луганськ, 2010. – 512 с.
3. Дуглас Уилмс. Результаты образования: модели и типы оценки [Електронний ресурс] / Дуглас Уилмс // Директор школы, – 1995. – №6. – Режим доступу : <http://www.direktor.ru>. – Назва з екрану.
4. Крушельницька О. В. Управління персоналом: навчальний посібник / О. В. Крушельницька, Д. П. Мельничук. – К.: Кондор, 2003. – 296 с.
5. Кузьміна Н. В. Професіоналізм діяльності преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища. – М.: Высшая школа, 1998. – 167 с.
6. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – 2-ге вид. стер. – К.: Знання, 2011. – 486 с.
7. Лутаєва Т. В. Педагогічна культура / Т. В. Лутаєва, Л. Г. Кайдалова – Х.: НФаУ, 2013. – 156 с.
8. Маркова А. К. Психология труда учителя / А. К. Маркова – М.: Педагогика, 1993. – 274 с.
9. Орлов А. И. Менеджмент: учебное пособие / А. И. Орлов, С. А. Боголюбов, Ж. В. Прокофьева и др. – М.: Знание, 2000, – 288 с.
10. Островерхова Н. М. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект: монографія / Н. М. Островерхова, Л. І. Даниленко. – К.: Школяр, 1996. – 302 с.
11. Петриченко Л. О. Теоретично-методологічні засади управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі / Л. О. Петриченко. – Х.: Компанія СМІТ, 2012. – 520 с.
12. Підласий І. Педагогічні інновації / І. Підласий, А. Підласий // Рідна школа. – 1998. – №12. – С. 3-17.
13. Позднякова Ж. С. Формирование управленческой культуры будущего менеджера / Ж. С. Позднякова // Педагогика. – 2008. – №4(57). – С.81-84.
14. Причетий Є. М. Філософія: Підручник для студентів вищих навч. закладів / Є. М. Причетий, А. М. Чорний, Л. А. Чекаль // – К.: Академвидав, 2005. – 592 с.

15. Слостенін В. А. Педагогіка: учеб. посібник для студ. виш. пед. учеб. заведень / В. А. Слостенін, І. Ф. Ісаєв, Е. Н. Шиянов; под ред. В. А. Слостеніна. – М.: Академія, 2002. – 576 с.
16. Черновол-Ткаченко Р. І. Техніка управлінської діяльності / Р. І. Черновол-Ткаченко – Х. : Вид. група «Основа», 2013. – 304 с.
17. Ягунов В. В. Управлінська культура і компетентність керівників як системна психолого-педагогічна проблема / В. В. Ягунов, В. І. Свистун, М. Я. Кришталь, В. М. Король // Педагогічні науки. Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. – 2013. – №4(69) – С. 291-301.
19. Глумачний словник сучасної української мови / Укл. А. П. Коврига, Т. В. Ковальова, В. Д. Пономаренко / За ред. докт. філ. наук, проф. В. С. Калашника. – Х.: Белкар-книга, 2005. – 800с.

References:

1. Abramova S. G. On the Concept of the “Organizational Culture” / S. G. Abramova, I. A. Kostenchuk // *Sluzhba Personalna*. – 2009. – No. 2. – P. 18-22.
2. Huba A. V. *The Theoretical and Methodological Principles of Formation of Administrative Culture of a Teacher as a Future Education Manager: Doctor of Education Thesis: 13.00.04* / Huba Anatoliy Vasylyovych. – Luhansk, 2010. – 512 p.
3. Douglas Wilms. *Education Outcomes: Models and Types of Assessment [Electronic Resource]* / Wilms Douglas // *Direktor Shkoly*. – 1995. – No. 6. – Available at: <http://www.direktor.ru>
4. Krushelnytska O. V. *Human Resources Management: Tutorial* / O. V. Krushelnytska, D. P. Melnychuk. – K.: Kondor, 2003. – 296 p.
5. Kuzmina N. V. *Professionalism in the Work of Teachers and Masters of Vocational Training at Technical Vocational Schools*. – M.: Vyscha Shkola, 1998. – 167 p.
6. Kuzminskyi A. I. *Higher Education Pedagogics: Tutorial* / A. I. Kuzminskyi. – K.: Znannya, 2011. – 486 p.
7. *Lectures on Higher Education Pedagogics: Tutorial* / Under the Editorship of V.I. Lozova. – Kh.: “OVS”, 2006. – 496 p.
8. Lutayeva T. V. *Culture of Teaching: Tutorial* / T. V. Lutayeva, L. G. Kaidalova. – Kh.: NuPh, 2013. – 156 p.
9. Markova A. K. *Teacher's Labour Psychology* / A. K. Markova. – M.: Pedagogika, 1993. – 274 p.
10. Orlov A. I. *Management: Tutorial* / Orlov A. I., Bogolyubov S. A., Prokofieva Zh. V. and others. – M.: Znaniye, 2000. – 288 p.
11. Ostroverkhova N. M. *Efficiency of Secondary School Management: Social and Pedagogical Aspect: Monograph* / N. M. Ostroverkhova, L. I. Danylenko. – K.: Shkolyar, 1996. – 302 p.

12. Petrychenko L. O. *Theoretical and Methodological Principles of Education Quality Management in a Higher Education Institution* / L. O. Petrychenko. – Kh.: Kompaniya SMIT, 2012. – 520 p.
13. Pidlasyi I. *Teaching Innovations* // I. Pidlasyi, A. Pidlasyi. – *Ridna Shkola.* – 1998. – No. 12. – P. 3-17.
14. Pozdnyakova Zh. S. *Formation of a Future Manager's Administrative Culture* / Zh. S. Pozdnyakova // *Pedagogika.* – 2008. – No. 4(57). – P. 81-84.
15. Prychepyi Ye. M. *Philosophy: Textbook for Students of Higher Education Institutions* / Prychepyi Ye. M., Chornyi A. M., Chekal L. A. – K. Akademydav, 2005. – 592 p.
16. Slastenin V. A. *Pedagogics: Tutorial for Higher Pedagogical Education Institutions* / Slastenin V. A., Isayev I. F., Shyyanov Ye. N.; Under the Editorship of V. A. Slastenin. – M.: Akademiya, 2002. – 576 p.
17. Chernovol-Tkachenko R. I. *Management Techniques* / R. I. Chernovol-Tkachenko. – Kh.: Editirial Group “Osnova”, 2013. – 304 p.
18. Yagupov V. V. *Administrative Culture and Leadership Competencies As a Systemic Psychological and Pedagogical Problem* / Yagupov V. V., Svystun V. I., Kryshtal M. Ya., Korol V. M. // *Education Sciences. Proceedings of the National Academy of State Border Guard Service of Ukraine.* – 2013. – No. 4 (69) – P. 291-301.
19. *Dictionary of the Modern Ukrainian Language* / Compilers A. P. Kovryga, T. V. Kovalyova, V. D. Ponomarenko / Under the Editorship of Dr. phil., Prof. V.S. Kalashnyk. – Kh.: Belkar-knyga, 2005. – 800 p.